

Dobehne tiger do cieľa?

Sumár diskusií organizovaných k výzvam hospodárskej politiky na Slovensku

Elena Kohútiková, Ľudovít Ódor a Andrej Révay

Slovensko bolo označované komentátormi za „tatranského tigra“ potom, ako sa mu medzi rokmi 2004 až 2008 podarilo - aj vďaka štrukturálnym zmenám - výrazne zvýšiť tempo dobiehania západných krajín. V pokrízovom období však došlo tak k poklesu ekonomického rastu ako aj k spomaleniu konvergenzie k životnej úrovni vyspelých krajín. Sériou siedmich diskusií sme hľadali príčiny tohto vývoja a pokúsili identifikovať hospodársko-politické priority, ktoré by tigra opäť rozhýbali. Následne sme hľadali politickú podporu pre tieto opatrenia.

Úvod

Prečo sme prišli s touto iniciatívou práve teraz? Podľa viacerých analýz sa zdá, že Slovensko postupne vyčerpáva svoj model ekonomickej konvergenzie založeného na lacnej a dostupnej pracovnej sile a na aglomeračných efektoch automobilového priemyslu. Nič na tom nemení ani fakt, že príchod novej automobilky môže dodať ďalší strednodobý impulz pre našu ekonomiku. Zásoba kvalitnej pracovnej sily je totiž z veľkej časti vyčerpaná, podnikateľské prostredie sa nezlepšuje a v medzinárodnom porovnaní výrazne zaostávame aj vo výsledkoch vzdelávania. Sú to symptómy „pasce stredného príjmu“: je relatívne ľahké dosiahnuť konvergenziu z nízkych úrovní ekonomickej výkonnosti do tábora stredne vyspelých krajín, avšak dobehnúť úplnú špičku je oveľa ťažšie. K tomu je často potrebný odlišný model ekonomického rastu, ktorý je založený viac na myšlienkach a inováciách.

Druhým dôvodom organizovania diskusií bolo, že nielen slovenský model ekonomického dobiehania, ale aj eurozóna stojí na križovatke. Dočasné upokojenie situácie cez „inovatívne“ nástroje Európskej centrálnej banky, spoločné stabilizačné mechanizmy a implementáciu bankovej únie by malo byť využité na spevnenie inštitucionálnych základov eurozóny. Na stole je mnoho návrhov, ktoré okrem ekonomického majú aj politický rozmer a preto je ich potrebné diskutovať v čo najširšom okruhu. Namiesto toho na Slovensku prevláda bezobsažná fantómová debata „jadro-nejadro“.

Séria siedmich diskusných fór mala za cieľ naznačiť, ktorým smerom sa má Slovensko vydať, aby bolo prosperujúcou krajinou v stabilnej eurozóne. V prvých šiestich bol dôraz kladený na obsah. Výsledkom bolo nastavenie kritického, ale analyticky podloženého, zrkadla súčasného stavu ako aj identifikácia nevyhnutných krokov na zlepšenie. Pozvaní boli experti¹, ktorí v danej oblasti mali čo povedať, vrátane zahraničných odborníkov. Vzhľadom na to, že rozhodnutia v mnohých oblastiach musia padnúť na politickej úrovni, posledné diskusné fórum (siedme) malo za cieľ prediskutovať závery prvých šiestich panelov s ekonomickými expertmi politických strán.

¹ Zoznam diskutujúcich je v prílohe č. 1.

Paradoxy súčasného vývoja

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že časovanie diskusií nedáva zmysel. Veď ekonomika rastie relatívne rýchlo a Slovensko patrí medzi úspešnejšie krajiny EÚ aj v otázkach verejného dlhu alebo napríklad exportnej výkonnosti. To je síce pravda, ale nie je rozumné riadiť hospodárstvo cez pohľad do spätného zrkadla. Slovensko by malo patriť medzi krajiny dopredu hľadajúce, ktoré dokážu včas identifikovať hlavné ekonomické trendy a aj efektívne na tie reagovať. Niektoré časti hospodárskej politiky – ako napríklad vzdelávanie – totiž určujú možnosti ekonomiky na niekoľko desaťročí dopredu.

Z hľadiska strednodobého vývoja je znepokojujúce, že Slovensko urobilo veľmi málo štrukturálnych zmien v poslednom období. V rebríčkoch konkurencieschopnosti buď stagnujeme alebo zostávame, pričom okolitý svet napreduje. Hospodárska politika sa sústredila viac na administratívne zásahy ako na systémové zmeny a to dokonca aj tam, kde môžu byť administratívne zásahy kontraproduktívne (napríklad zvyšovanie mzdových nákladov podnikateľom na už aj tak prehriatom trhu práce).

Z dlhodobého hľadiska môžu ekonomický rast brzdiť viaceré faktory. Množstvo a kvalita ľudského kapitálu, ale aj slabý inovačný potenciál. Je potrebné o znalostnej ekonomike nielen hovoriť, ale prijímať opatrenia. To isté platí aj pre nevyužitý potenciál niektorých skupín obyvateľstva alebo pre nedostatok kvalitných verejných inštitúcií.

Prvý panel ponúkol ucelený pohľad na výkon slovenskej ekonomiky v rámci Európskej únie a identifikoval kľúčové problémy, ktoré boli potom viac detailne diskutované v ďalších paneloch (panely 2 až 4). Piaty a šiesty panel sa zaoberali výzvami pre Európsku úniu.

Panel 1: Dobehneme životnú úroveň EÚ niekedy?

Rýchle dobiehanie krajín EÚ sa na Slovensku skončilo v roku 2010 a odvtedy napredujeme iba pomaly. Sú potrebné štrukturálne reformy, a to hlavne v oblasti školstva, trhu práce a podnikateľského prostredia. Kvalita verejných inštitúcií sa musí taktiež zvýšiť. Slovensko by malo proaktívne reagovať aj na výzvy dvoch kľúčových globálnych trendov: technologický pokrok a starnutie populácie.

Slovensko patrí medzi úspešné príbehy ekonomickej konvergenie po páde železnej opony. Z hľadiska ekonomickej výkonnosti sa Slovensko dostalo medzi rokmi 1995 až 2008 zo 48% na 71% priemeru Európskej únie (HDP na hlavu v parite kúpnej sily).² Hlbšia integrácia do EÚ, štrukturálne reformy a dobré investičné prostredie pomohli zrýchliť tempo dobiehania. Je však veľa príkladov zo zahraničia, kedy krajiny po prvotnom úspechu zaspali na vavrínoch a spadli do tzv. „pasce stredného príjmu“. Vyplýva to predovšetkým z nutnosti zmeny modelu ekonomickeho dobiehania: transfer know-how zo zahraničia musí aspoň sčasti vystriedať kvalitný ľudský kapitál a domáci inovačný potenciál. Od roku 1970 dobehli výkon rakúskej ekonomiky len tri (vtedy chudobnejšie krajiny): Írsko, Singapur a Hong Kong. Na druhej strane,

² <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tec00114>

pre SR môže byť príležitosťou, že ide o malé krajiny v ktorých sú zmeny – podobne ako u nás - často ľahšie realizovateľné.

Bohužiaľ, Slovensko v poslednom období nevyvíka v implementácii systémových zmien. Sú oblasti, kde sú reformy nevyhnutné k tomu, aby tiger do cieľa naozaj dobehol: vzdelávanie, podnikateľské prostredie, efektívna verejná správa a kvalita štátnych inštitúcií. Z dlhodobého hľadiska potrebujeme zvýšiť podiel (skutočne³) vysokoškolsky vzdelaných ľudí a to aj v oblasti soft skills a služieb. Takisto bude kľúčové prilákať talentov zo zahraničia. Pre zvýšenie produktivity je dôležité nielen zvýšiť dôraz na výskum a vývoj, zatriktívniť podnikateľské prostredie a zefektívniť verejné inštitúcie. Krajina sa musí postupne zbaviť aj veľkého počtu málo produktívnych firiem. Desatina najproduktívnejších firiem totiž tvorí takmer 50% produktu na Slovensku.

V hospodársko-politických debatách by bolo dobré sa posunúť od ekonomiky dvadsiateho storočia k ekonomike 21. storočia. Napríklad investície do informačno-komunikačných technológií majú 2,5 až 3-násobne vyšší vplyv na celkovú produktivitu výrobných faktorov ako investície do infraštruktúry⁴. Zároveň využívanie internetbankingu v ČR a SR (50 % až 60%) ukazuje, že napríklad potenciál pre využívanie služieb e-governmentu je veľký. Problém nie je v dopyte ale skôr v nezvládnutých projektoch na strane ponuky.

Z hľadiska dlhodobého rastového potenciálu by mala byť hospodárska politika dopredu hľadajúca. Technologické zmeny (najmä tie, ktoré prebiehajú exponenciálne) a starnutie populácie sú kľúčové trendy, na ktoré budú musieť reagovať štrukturálne politiky aj na Slovensku. Politiky na trhu práce a vzdelávacie politiky sú tie, ktoré budeme musieť robiť úplne inak. Z pracovnej sily ubudne v nasledujúcich dekádach vyše 700 tisíc ľudí⁵. A podľa výskumníkov z Oxfordu, takmer 50% profesií môžu nahradiť technológie v najbližších dvadsiatich rokoch⁶. Budeme musieť radikálne zmeniť, čo a kedy sa učíme (podchytiť prvých päť rokov života) a ako získavame talenty zo zahraničia. Zároveň musíme klásť väčší dôraz na kratšie úväzky (pre seniorov, matky ako aj pre zdieľanú ekonomiku). Technológie musíme skombinovať s ľudskými schopnosťami už od útleho veku (musia stať komplementmi a nie substitútmi pre ľudí). Starnutie populácie a technologické trendy môžu ovplyvniť aj politický vývoj. Väčší podiel seniorov v populácii môže zmeniť aj preferencie mediánového voliča: väčší dôraz na zdravotníctvo oproti vzdelávaniu alebo napríklad tlak na zvyšovanie verejných výdavkov. Technologické zmeny zas najviac ohrozujú strednú vrstvu, ktorá je základom demokracie.

Zároveň nesmieme zabudnúť ani na zraniteľné miesta existujúceho rastového modelu SR. Príklad Fínska ukazuje, že problémy v dominantnom odvetví (u nás automobilový priemysel) môžu ekonomiku pribrzdiť na dlhšie obdobie. Zmenou podpory investičných stimulov je síce možné doceliť čiastočnú diverzifikáciu, ale je oveľa dôležitejšie mať správne nastavené politiky: nízky verejný dlh, zdravý bankový sektor a pružný trh práce. Aby trhové mechanizmy

³ V súčasnosti je na Slovensku aj veľa nekvalitných vysokých škôl, čo spôsobuje, že študenti často odchádzajú do zahraničia (únik mozgov).

⁴ Základná cestná infraštruktúra je dôležitá, avšak nepredstavuje všeliak na ekonomické problémy regiónov.

⁵ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip065_en.pdf

⁶ https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf

a hospodárska politika mali možnosť rýchlo reštrukturalizovať hospodárstvo bez veľkých nákladov pre životnú úroveň občanov.

Panel 2: Prečo zanedbávame podnikateľské prostredie?

Podnikateľské prostredie je slabým článkom hospodárskej politiky na Slovensku. Narastajúca administratívna záťaž (často nad rámec európskych požiadaviek), časté zmeny v zákonoch a slabá vymožitelnosť práva výrazne komplikujú život podnikateľom. Slovensko potrebuje jasné kvantitatívne ciele a kvalitný inštitucionálny rámec a nie selektívnu pomoc vybraným sektorom.

Slovensko patrí k najhorším krajinám v otázkach regulácie podnikateľského prostredia. Podľa rebríčka Doing Business od Svetovej banky⁷, v celosvetovom rebríčku výrazne zaostávame napríklad v byrokracii v stavebnom konaní, kde sme na 91. mieste z počtu 190 krajín. Problémom je aj vymáhanie pohľadávok, zdĺhavý proces založenia firmy a časové obdobie, ktoré strávime riešením daňových povinností. Pre porovnanie, kým Estónci strávia nad daňami celkovo 50 hodín za rok, Slováci nimi stratia až 192 hodín. V Indexe verejného obstarávania taktiež patríme medzi najhoršie štáty Európskej únie. V prieskumoch medzi podnikateľmi figuruje na popredných miestach medzi prekážkami aj slabá vymožitelnosť práva a korupcia.

Podnikateľské združenia považujú za kľúčový problém podnikateľského prostredia na Slovensku neustále narastajúce administratívne, regulačné a daňové zaťaženie, ktoré výrazne rastie približne dve desiatky rokov. K nárastu bremena a byrokracie dochádza napriek tomu, že v roku 2007 sa Slovenská republika prihlásila, že rovnako ako ostatné krajiny v Európskej únii, zníži do roku 2012 administratívne zaťaženie o 25 percent. Hoci išlo o vládny dokument, podľa meraní združení bolo administratívne zaťaženie krajiny v roku 2012 o 11 percent vyššie.

Ministerstvá a úradníci prijímajú rôzne legislatívne opatrenia a množstvo agendy, ktoré sa dostávajú do prostredia a komplikujú život podnikateľom ešte výraznejšie ako výška daní. Väčšina zákonov bola novelizovaná viac ako jedenkrát za rok. Za posledných desať rokov bol najčastejšie novelizovaný živnostenský zákon, presnejšie 54-krát a zákon o dani z príjmov zasa 53-krát. Počas roka 2015 bol Živnostenský zákon novelizovaný dokonca 12-krát. Naša legislatíva je častokrát komplikovanejšia ako vyžaduje Brusel, keďže pod zámienkou harmonizácie legislatívy sú do nej „vpašované“ aj dodatočné požiadavky (tzv. „gold plating“).

Veľké zlepšenie v podnikateľskom prostredí je možné očakávať až vtedy, ak sa stane skutočnou politickou prioritou. Je potrebné stanoviť konkrétne kvantitatívne ciele a priblížiť sa ku krajinám, ktoré v rebríčkoch figurujú na popredných miestach. Pri prijímaní zákonov bude nevyhnutné kvalitne spracovať dopadovú štúdiu aj na podnikateľské prostredie. Zmeniť sa musí aj inštitucionálny rámec vrátane legislatívnych a súdnych procesov. Napríklad, bude potrebné viac času stráviť diskusiami pred prijímaním legislatívnych zmien. Pomôcť by mohli aj klauzuly, ktoré automaticky ukončia platnosť legislatívy, ak sa tie aktívne nepredĺžia.

⁷ <http://www.doingbusiness.org/>

Riešením neefektívnej daňovej správy, by mohlo byť prepojenie jednotlivých úradov a ich serverov, ktoré by podnikateľov odbremenili od zbytočných papierovačiek. Potrebné je aj vyriešiť fungovanie synergií jednotlivých štátnych systémov, tak, aby to bolo v prospech občana a nemusel dokladovať množstvo vecí na viac krát.

Panel 3: „Nejsou lidi“ – hrozby a príležitosti na trhu práce

Vedomosti nadobudnuté súčasným systémom vzdelávania už zamestnancom stačiť nebudú. Pracovný trh sa vyvíja príliš rýchlo na to, aby sme mu bez hĺbkových zmien stačili. Do roku 2060 príde Slovensko takmer o 30 percent pracovnej sily. Zároveň patrí medzi krajiny OECD najviac ohrozené robotizáciou. Zvýšenie kvality vzdelávania, zapojenie Rómov do pracovného procesu a aktívne riadenie migrácie sa musia stať jednoznačnými prioritami.

Zamestnávatelia čoraz častejšie chcú, aby boli zamestnanci flexibilní. K ekonomickému úspechu však bude potrebné spružniť celý trh práce. Štát preto nemá chrániť konkrétne pracovné miesto, ale skôr uľahčiť prechody medzi zamestnaniami a zvýšiť adaptabilitu zamestnancov. V praxi to znamená podporovať sťahovanie za prácou, absolvovanie rekvalifikačných kurzov alebo pružnejšiu pracovnoprávnu legislatívu. Slovensko je robotizáciou ohrozené viac ako iné krajiny OECD, keďže máme vyšší podiel zamestnancov so stredoškolským vzdelaním. Pritom na meniace sa nároky na trhu práce dokážu najpružnejšie reagovať vysokoškolsky vzdelaní ľudia. Pomôcť by mohlo celoživotné vzdelávanie, ktoré je v súčasnosti dôležité najmä v súvislosti s dynamickým vývojom nových technológií, ktoré ovplyvňujú každú oblasť pracovného života. Nedostatok pracovnej sily, ktorú zamestnávatelia pociťujú už dnes, sa pritom dá riešiť. Rómovia zapojení do pracovného procesu predstavujú kľúčový potenciál pre slovenskú ekonomiku. Trhu práce by rovnako pomohli aj kvalifikovaní zahraniční pracovníci. Prilákať ich na Slovensko, vyškoliť na požadovanú pozíciu, ale zároveň ich aj udržať v našej krajine je dôležité, keďže naše obyvateľstvo demograficky starne.

Čísla o úniku mozgov zo Slovenska sú alarmujúce. Približne 300 až 350-tisíc ľudí zo Slovenska odišlo do zahraničia a dlhodobo tam pôsobí. Väčšina týchto ľudí však má stále trvalý pobyt na Slovensku, a tak umelo znižuje nezamestnanosť. Opačným smerom sú štatistiky výrazne menšie: u nás pracuje iba 50-tisíc ľudí zo zahraničia.

Zapojenie znevýhodnených skupín na trh práce je náročná úloha. Slovensko spolu s Litvou a Škótskom majú najvyšší podiel detí diagnostikovaných so špeciálnymi vzdelávacími potrebami. Zároveň však na rozdiel od uvedených krajín máme najvyšší podiel týchto detí vyčlenených mimo hlavný prúd. Tieto deti často putujú rovno na špeciálne školy a tak im znemožníme získať riadne vzdelanie. Medzi deťmi s diagnózou, pre ktoré potrebujú špeciálne vzdelávacie potreby, sú často deti z rómskych rodín. Tie v predškolskom veku často nevedia slovenský jazyk, pretože sa v komunite dorozumievali rómskym. Preto je potrebné, aby sme sa takýmto deťom venovali už od útleho veku. Výskumy ukazujú, že investície do predškolského vzdelávania majú nielenže vysokú ekonomickú návratnosť, ale pomáhajú znižovať aj príjmové rozdiely.

Slovensko od svojej samostatnosti zažilo už 17 ministrov školstva, žiaden z nich neprišiel s ucelenou reformou, ktorá by bola vládnu prioritou na niekoľko volebných období. Dlhodobou

výzvou je najmä ako dobre pripraviť a následne udržať kvalitných učiteľov. No bohužiaľ, školská reforma prinesie svoje ovocie až v dlhodobom horizonte a preto je politicky neatraktívna. Okrem toho na Slovensku podľa neho nechýba len nástroj, ale aj implementačné kapacity.

Panel 4: Efektívny štát

Ekonomicky úspešné krajiny sveta majú často rozdielne názory na veľkosť štátu, avšak anglosaské a škandinávské krajiny majú jednu vec spoločnú: štát musí byť efektívnym tak na strane zdaňovania ako aj na strane poskytovania služieb. Lepší daňový mix a princípy hodnoty za peniaze sú oblasti, kde má SR stále medzery. Čo sa týka celkovej fiškálnej politiky, dlh by mal klesnúť a vláda by sa správala proticyklicky: v dobrých časoch šetriť a v zlých pomáhať ekonomike.

O vyrovnaný rozpočet sa Slovensko začalo usilovať od nášho vstupu do Európskej únie. Pôvodný cieľ bol dosiahnuť nulu v roku 2010, avšak každým rokom sa to posúva ďalej. Sú silné formálne aj neformálne dôvody, prečo by sme vyrovnaný rozpočet mali mať. Ten prvý je, že v našich zákonoch je ukotvené, že štát má fungovať bez schodku. Dôvody sú však aj praktické. Dosiahnutie bezpečnej úrovne dlhu, vytvorenie dostatočného priestoru na zmiernenie následkov budúcich kríz, či dosiahnutie dlhodobej udržateľnosti verejných financií. Analýzy ukazujú, že bezpečná úroveň verejného dlhu pre Slovensko je v blízkosti 40% z HDP. Preto by sa politici nemali uspokojiť tým, že dlh SR je nižší ako v iných krajinách EÚ.

Okrem nižšieho dlhu je dôležité, aby verejné financie pôsobili na ekonomiku stabilizujúco. Štát by sa mal správať presne naopak ako domácnosti. Keď je kríza, domácnosti často prestanú kupovať. To je čas, kedy by to mal za nich robiť štát. V zlých časoch treba teda ľuďom pomôcť vytvorením pracovných miest vďaka investíciám a naopak v dobrých časoch je potrebné sa sústrediť na šetrenie. Nápomocným nástrojom k stabilizačnej politike by mohli byť záväzné strednodobé výdavkové limity.

Okrem celkového hospodárenia je dôležité robiť správnu hospodársku politiku tak na strane príjmov ako aj výdavkov. Rozumná daňová politika sa snaží zdaňovať nie až tak aktivitu ale skôr majetok alebo spotrebu. Dôležité je však zdaňovať aktivity, ktoré majú negatívne vedľajšie účinky na ekonomiku (spotreba alkoholu, environmentálne záťaž, atď.). Bohužiaľ, v poslednom období sme začali vyberať viac tých „horších“ daní. V krajinách OECD je pritom situácia práve opačná.

Na ceste za efektívnym štátom je dôležitý aj pohľad cez optiku „hodnoty za peniaze“. Ten už dva roky poskytuje útvar s rovnakým názvom, ktorý spadá pod ministerstvo financií a analyzuje štátne výdavky. Na to, aby tiger mohol dostatočne rýchlo bežať aj naďalej sú potrebné aj kvalitné sektorové politiky a mikroekonomické analýzy. Preto by bolo dobré mať kvalitné analytické tímy na všetkých dôležitých ministerstvách. Najväčšou ambíciou projektu je dosiahnuť zmenu mentality a nezameriavať sa iba na to, či bol dodržaný zákon, ale predovšetkým na to, či bola naozaj dosiahnutá najlepšia možnosť zo všetkých možných. Najlepší nástroj ako hodnotu za peniaze presadzovať je rozpočet a preto by mali byť výsledky tohto projektu jeho súčasťou.

Osobitnou otázkou je motivácia štátnych manažérov. Ich výber je často výsledkom politického procesu a dopredu dané kvantitatívne ciele pre dosahovanie výsledkov sú skôr raritou než pravidlom. Pričom v štátnych podnikoch je hodnota celkových aktív veľmi vysoká a s lepším manažmentom by sme mohli mať viac muziky za menej peňazí.

Panel 5: Je oživenie EÚ trvalé?

Výzvy stoja nielen pred Slovenskom ale aj pred samotnou Európskou úniou. Význam EÚ ľudia často nevidia, je ťažké nájsť kompromisy v dôležitých otázkach a posilniť a dobudovať treba aj inštitucionálne základy únie. Eurofondy by mali byť naviazané na výsledky.

Nárast populizmu a krajne pravicových strán je možné pozorovať v mnohých európskych štátoch vrátane Slovenska. To je dôsledkom tlakov spôsobených predovšetkým pomalým rastom príjmov domácností, ktorý je podobný tomu po druhej svetovej vojne. Ďalšia časť problému je, že po kríze sa prehĺbili príjmové nerovnosti. Ľudia a politici často zabúdajú na pozitíva, ktoré členstvo prináša. Mnoho z tých vecí považujú za samozrejmosť. Či už cestovanie bez hraníc, euro, možnosť zahraničných štipendií cez Erasmus alebo možnosť podnikat' v rôznych krajinách.

Paradoxom je, že prínos vo forme eurofondov mnoho ľudí považuje skôr za negatívum. Ich čerpanie je totiž často spojené s korupčnými kauzami a vysokou byrokraciou. Zaujímavým ukazovateľom je, že niektorí slovenskí uchádzači o európske peniaze uviedli, že je ľahšie získať prostriedky z výziev priamo z Bruselu ako z Bratislavy.

Bolo by užitočné naviazať výšku pridelených prostriedkov z eurofondov na výsledky v hospodárení. Vlády totiž momentálne nemajú motiváciu realizovať nepopulárne ale dôležité reformy a je teda potrebné posilniť disciplínu a vynucovanie pravidiel, ktoré pre členov platia. Reálne sankcie voči členským štátom zatiaľ neboli realizované. Namiesto finančných sankcií by mohlo byť efektívnejšie znemožnenie prístupu nedisciplinovaných krajín k rôznym záchranným alebo stabilizačným mechanizmom.

Je zhoda na tom, že je potrebné dobudovať inštitucionálne základy Európskej únie. Práve súčasné ekonomicky dobré časy by mali byť využité na zásadnejšie reformy. Hlavným strategickým dokumentom do budúcnosti je Správa piatich prezidentov, ktorá je však síce veľmi ambiciózná v dlhodobom horizonte, avšak v krátkodobom horizonte málo konkrétna. Preto hrozí, že naďalej bude platiť, že Európska únia napreduje predovšetkým v krízových časoch.

Panel 6: Quo vadis euro?

Eurozóna zažíva v súčasnosti veľmi dobré obdobie: všetky členské štáty sú na rastovej trajektórii a na finančné trhy sa vracia už aj Grécko. Bolo by však krátkozraké si myslieť, že sa už odstránili všetky štrukturálne nedostatky menovej únie a euro je pripravené dlhodobo čeliť budúcim krízam. Bankovú úniu treba dobudovať, vytvoriť úniu kapitálových trhov, zriadiť centrálny stabilizačný mechanizmus a zreformovať európsky fiškálny rámec.

Najdôležitejšou reformou v eurozóne od vypuknutia krízy je vznik bankovej únie, ktorá však stále nie je dokončená. Z troch pilierov funguje plnohodnotne zatiaľ len jednotný bankový dohľad. Po rokoch jeho existencie sa dá konštatovať, že je naozaj účinný a ECB v spolupráci s národnými bankami dokázala priniesť zjednotenie pravidiel na výkon dohľadu. Rezolučné mechanizmy boli dobudované len čiastočne a úplne chýba jednotná ochrana vkladov, ktorá v súčasnosti existuje len na národnej úrovni.

Úspešná menová únia nemôže existovať bez fiškálnej disciplíny. Od Paktu stability a rastu sa očakáva, aby boli rozpočty dlhodobo udržateľné a aby v prípade potreby mohli stabilizovať ekonomiku. Pakt v oboch aspektoch zlyhal a zlyháva aj v súčasnosti, a to napriek viacerým zmenám. Európsky fiškálny rámec treba viac decentralizovať a odpolitizovať. Väčšiu úlohu by mali hrať nezávislé fiškálne inštitúcie a národné fiškálne rámce. Európske pravidlá treba zásadne zjednodušiť. Okrem toho by bolo vhodné zaviesť aj trhové mechanizmy, aby sa vyriešil fundamentálny problém, ktorý predstavuje fakt, že sa nedajú miešať dohromady fiškálna suverenita a záchranné mechanizmy.

Fiškálna únia existuje už dnes prostredníctvom európskeho rozpočtu, ktorý je na úrovni 1% HDP únie. Odborníci vidia priestor na väčšiu centralizáciu. Sú totiž oblasti, ktoré je lepšie riadiť priamo z centra, ako napríklad stráženie hraníc alebo riešenie otázky migrantov.

Jednou z politicky najcitlivejších otázok je vytvorenie centrálnej stabilizačnej kapacity. Členské štáty so zdravou hospodárskou politikou sa totiž obávajú, že fond bude zneužitý krajinami, ktoré zaostávajú v implementácii štrukturálnych reforiem. Preto je veľmi dôležité riešiť otázku stabilizácie a zdieľanie rizík aj cez súkromný sektor. V tejto súvislosti je kľúčové vytvorenie únie kapitálových trhov, ktorá by pomohla znížiť aj mieru bankového financovania v eurozóne. Práve úzky vzťah medzi bankami a štátnymi rozpočtami spôsobil prehĺbenie eurokrízy.

Návrh Európskej komisie na vytvorenie pozície európskeho ministra financií sa stretol skôr s negatívnymi reakciami panelistov. Ak aj vznikne takáto pozícia, nemá zmysel aby európsky minister riešil národné témy. Lepšie bolo sústrediť sa na európske témy akou je napríklad reštrukturalizácia štátnych dlhov v rámci eurozóny a dodávanie likvidity v prípade potreby.

Odporúčania odborníkov

Vo väčšine prípadov existujú rôzne názory odborníkov na súčasné ekonomické výzvy. Nasledujúci zoznam obsahuje tie odporúčania panelistov, ktoré boli prijaté v rámci diskusii s väčšinovým súhlasom. Vzhľadom na krátky čas vyhradený na diskusie, nejde o konkrétne opatrenia, ale skôr o všeobecný náčrt riešení v oblastiach, ktoré by sa mali stať prioritou hospodárskej politiky na Slovensku.

1. Klásť väčší dôraz na investície do informačno-komunikačných technológií.
2. Zvýšiť podiel (skutočne) vysokoškolsky vzdelaných ľudí a to aj v oblastiach soft skills a služieb.
3. Podporiť kratšie a flexibilnejšie pracovné úväzky pre seniorov, matky alebo napríklad zdieľanú ekonomiku.

4. Stanoviť jasné a dostatočne ambiciózne kvantitatívne ciele pre zníženie administratívneho bremena podnikateľov.
5. Komplexne vyhodnotiť dopad legislatívnych návrhov na podnikateľov. Regulácie prijímať menej často a pokiaľ možno na dobu určitú.
6. Výrazne zrýchliť a zefektívniť fungovanie súdov.
7. Uprednostniť systémové zmeny pred ad hoc administratívnymi zásahmi do podnikateľského prostredia.
8. Urýchlene prepojiť jednotlivé štátne úrady a vytvoriť užívateľsky komfortné rozhrania na komunikácie so štátom.
9. Investovať viac do predškolského vzdelávania.
10. Vytvoriť mechanizmy na aktiváciu ekonomického potenciálu rómskej menšiny.
11. Vypracovať a implementovať prvky aktívnej migračnej politiky.
12. Vytvoriť mechanizmy na zvýšenie kvality učiteľov.
13. Zvýšiť podiel majetkových daní a daní zo spotreby. Efektívne zdaňovať negatívne externality.
14. Zaviesť princípy hodnoty za peniaze tam kde je možné. Vytvoriť funkčné analytické kapacity na všetkých kľúčových ministerstvách.
15. Štátnych manažérov vyberať cez verejné výberové konania a stanoviť pre nich kľúčové kvantitatívne ciele.
16. Zrýchliť cestu k vyrovnanému rozpočtu.
17. Znížiť verejný dlh k hranici 40% z HDP.
18. Zaviesť záväzné výdavkové limity na strednodobom horizonte.
19. Sprofesionalizovať manažment čerpania eurofondov. Prepojiť čerpanie na výsledky.
20. Namiesto finančných sankcií treba uvažovať o znemožnenie prístupu k záchranným a stabilizačným mechanizmom pre nedisciplinované krajiny EÚ.
21. Dobudovať bankovú úniu.
22. Vytvoriť úniu kapitálových trhov.
23. Zjednodušiť európske fiškálne pravidlá. Klásť väčší dôraz na nezávislé fiškálne inštitúcie.
24. Zaviesť mechanizmy na reštrukturalizáciu dlhov členských štátov.
25. Vytvoriť centrálnu stabilizačnú kapacitu v eurozóne.

Príloha č. 1

Panel 1: Iikka Korhonen (BOFIT), Juraj Kotian (Erste Bank a RRZ), Ľudovít Ódor (NBS), Branislav Žúdel (IFP), Martin Šuster (NBS) a Lívia Vašáková (EK)

Panel 2: Peter Goliáš (INEKO), Ján Oravec (ZPS), Zuzana Šátková (PWC) a Jozef Špirko (RÚZ)

Panel 3: Renata Králiková-Hall (To dá rozum), Gabriel Machlica (OECD), Michal Páleník (Inštitút zamestnanosti) a Matej Šiškovič

Panel 4: Štefan Kišš (ÚHP), Ivan Šramko (RRZ), Ján Tóth a Ferdinand Varga (BCG)

Panel 5: Pavol Demeš, Lucia Šrámková (IFP) a Lívia Vašáková (EK)

Panel 6: Zsolt Darvas (Bruegel), Ľudovít Ódor (NBS) a Ivan Šramko (RRZ)